

et Cassiodorium intercedat commentatio, (Tartu, 1858), mille tagajärjel sai s. a. erakorral. ja a. 1860 korral. professoriks geograafia alal; a. 1863 siirdus S. vene ajaloo professuurile Aa. 1861—63 toimis ta Õp. E. S.-i esimehena.—1860. a -st hakkas S. teotsema publitsistina, avaldades kirjutisi m. s. 1863. a. Poola mässu puhul vene ajakirjanduses ilmunud ja ärevas toonis koostatud artiklite vastu, mis Balti provintse kahtlustasid lahkpuüetes Poola eeskujul ja nõudsid siinse seisuslik-autonoomse korra kaotamist. Aa. 1862—64 andis S. Tartus välja ajalehte »Dorpater Tageblatt«, milles ise avaldas hulga teaduslikke artikleid ja juhtkirju. Vahekorra Balti saksluse ja Vene slavofiilide vahel arendas suurima teravuseni S.-i 1869. a. Leipzgis ilmunud »Livländische Antwort«, mis sisaldas vastulauseid J. Samarin'i (vt.) töö »Окраины России« Baltimaid käsitlevale osale. S.-i konservatiivne seisukoht »Livl. Antwort'is« on tüüpiliselt baltisaksalik: ta õhutab kohalike võimulolevaid ringkondi püsima oma privileegide juures, mingi vägivaldne muudatus neis — venestamine, Läänemere provintside ühtlustamine muu Venemaaga jne. — pole lubatav. Töös esinevad ähvardused, terav toon, asjaolu, et S. oma tsensoorkõrvalametit kasutades soetas levitamisevõimaluse raamatule, mille avaldamine oleks kuulunud keelu alla, mõjusid sedavõrt, et S. mais 1869 tagandati tsensoori ja professori ametist. Mõni nädal hiljemini lahkus S. Liivimaalt vabatahtlikku maapakku, peatudes mitmel pool Saksamaal. Liivimaa rüütelkonna ainele toetus võimaldas talle ette võtta laialdasi arhiivuurimisi Põhja sõja ajaloo kohta, mida ta jätkas ka siis, kui ta a. 1874 oli saanud ajaloo professoriks Kieli ülikoolis. Sellest ametist a. 1907 loobunud, suri S. 11. XII 1910 ukj. Kielis.—S.-i ajalooliste tööde arv on võrdlemisi suur, kuid enamikus on need väikesed ja suurelt osalt polemiseeriva iseloomuga, mistingitud S.-i omast vaimlisest struktuurist, tema kriitiliste võimete ülekaalust produktiivse fantaasia üle. Ta tähtsamad tööd langevad ajajärkudesse enne ja pärast neid aa., mil ta teotses politikaga (1860—69). Esimestest on suurem ja põhjalikum tema »Beitrag z. Verständniss des liber census Daniae« (*Mémoires de l'Acad. Imp. des Sciences de St.-Petersbourg*, II, 3 ja eritrukina Peterburi, 1859). Järgnevalt ajajärgust, mil S. teotses Balti saksluse esivõitlejana, on pärit tema ainukesed tööd, mis vabad ülekaaluvad poleemikast; enamikus on need ettekandend tähtsamaist isikuist Balti ajaloos (v. Plettenberg, Patkul j. t.), oma iseloomult tendentsilised ja teaduslikult vähekaaluvad. Need on osalt

ilmunud hiljemini S.-i kogus »Charaktere u. Menschheitsprobleme« (Kiel, 1912). Lahkunud Liivimaalt, teotses S. peamiselt Põhja sõja ajaloo, kogudes õige laialdase ürikmaterjali, mida ta ei suutnud siiski liita põhjalikult läbitöötatud tervikuks. Ta uurimuste resultaadid avaldusid ainult üksikute Põhja sõja ajalugu käsitlevate teoste retsensioones, milledest tähtsamad peale autori surma ilmusid tema töödekogus »Zur Geschichte d. Nordischen Krieges« (Kiel, 1913). Neis esinevaist S.-i uurimuste positiivseist tulemusist on mõned õige tähelepanevad (nagu Põhja sõja tekkimise põhjuste otsimine kaugemast minevikust, Karl XII osa ümberhinnang j. m.), kuigi need kannatavad ka subjektiivsete sümpaatiate all. Kriitikuna on S. silmapaistev, kuid sageli ülekohtune. — Balti ajaloo alalt on S. ilmutanud hulga ürikutepublikatsioone. Tähtsamad neist on: Quellen zur Geschichte des Untergangs livländ. Selbständigkeit, I—VIII (Tallinna, 1861—81), Neue Quellen z. Gesch. d. Untergangs livländ. Selbständigkeit, I—III (Tall., 1883—85), Verzeichniss livl. Geschichts-Quellen in schwed. Archiven u. Bibliotheken (Tartu, 1861—68). S.-i elutöö tähtsaim saavutus on trükkimata materjali kogu Põhja sõja ajaloo kohta, mis peale S.-i surma läks Liivimaa rüütelkonna omanduseks ja nüüd Läti valitsuse poolt on Stokholmi deponeeritud. See sisaldab mõne erandiga pea kõike olemasolevat, asjasse puutuvat ürikulist materjali, arvult üle 80.000 ära kirja sõjast otseselt ja kaudselt osa võtnud riikide arhiividest. — Oma ajaloo filosoofilistes vaadetes kaldus S. äärmise individualismi poole, rõhutades seejuures ajaloolise arengu kausaalset paratamatust. Hiljemini võib S.-i vaateis ära märkida tugevat mõjustust Machiavelli poolt.

F. R a c h f a h l, C. S. (kogus. Zur Gesch. d. nord. Krieger, 1913); C. H a l l e n d o r f f, C. S. ja A. S t i l l e, De Schirrenska samlingarna till det stora nordiska krigets historia (Karolinska Förbundets Årsbok 1910, saksak. tõlge SB GEG 1911); R. H a u s m a n n, C. S. † (SB GEG 1910); Левицкий II, 541—46; J. V a s a r, C. S. ajaloolasena (Ajaloos. Ajakiri 1926, ka eriraamatuna 1927); B. M. 75., a. 1913, (E. Seraphim); B. M. 1927, lk. 1—35 (W. Wulffius). J. V.

SCHLÄTER, Georg Friedrich, maalikunstnik ja litograaf, sünd. 13. V 1804 ukj. Tilsitis tollasepa pojana, õppis maalriametit, asus noormehena Riiga ja siirdus sealt a. 1835 Tartu, kus oli alul tegev lastemänguasjade maalijana. Visalt edasi töötades sai ta a. 1837 joonistamiseõpetajaks kohalikus saksa tütarlastekoolis ja järgm. a. gümnaasiumis. Ühtlasi asutas ta a. 1837 Tartus lito-